

COL·LECCIÓ ASSAIG

SÈRIE DEU MANAMENTS

Direcció: Anna Punsoda

- I Jordi GRAUPERA, *Estimaràs Déu sobre totes les coses.*
- II Ignasi MORETA, *No prendràs el nom de Déu en va.*
- III Maria GARGANTÉ, *Santificaràs les festes.*
- IV Leticia ASENJO, *Honraràs pare i mare.*
- V Bernat DEDÉU, *No mataràs.*
- VI Blanca Llum VIDAL, *No cometràs adulteri.*
- VII David FERNÀNDEZ, *No robaràs.*
- VIII Carla VALL I DURAN, *No mentiràs.*
- IX Joan BURDEUS, *No tindràs pensaments impurs.*
- X Maria SEVILLA PARIS, *No desitjaràs els béns del proïsme.*

Jordi Graupera

ESTIMARÀS DÉU
SOBRE TOTES LES COSES

FRAGMENTA EDITORIAL

Publicat per FRAGMENTA EDITORIAL
Plaça del Nord, 4
08024 Barcelona
www.fragmenta.cat
fragmenta@fragmenta.cat

Col·lecció ASSAIG, 82
Sèrie DEU MANAMENTS, I
Directora de la sèrie ANNA PUNSODA

Primera edició OCTUBRE DEL 2023

Direcció editorial IGNASI MORETA
Producció editorial MARIA CALLÍS
Disseny de la coberta ALBERT PLANAS

Imatge de la coberta Escultura de Moisès
del Palau de Justícia de Bruges
Imatge de la pàgina de respecte Detall d'un gravat del segle XVI
sobre Josel van Rosheim

Impressió i relligat ROMANYÀ VALLS, S. A.

© 2023 JORDI GRAUPERA
pel text

© 2023 FRAGMENTA EDITORIAL, S. L. U.
per aquesta edició

Dipòsit legal B. 18530-2023
ISBN 978-84-17796-89-1

Amb el suport de Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura Institut Català de les
Empreses
Culturals

RESERVATS TOTS ELS DRETS

ÍNDEX

<i>Prefaci</i>	9
I Cosmoteisme o els leprosos	15
II El primer primer manament	39
III Estimaràs	53
IV L'absolut fràgil	65
<i>Bibliografia citada</i>	83

¿Com és possible fabricar una memòria per a aquest animal que és l'home? ¿Com és possible inculcar res en aquesta intel·ligència de l'instant, en part apàtica i en part atabalada, en aquesta capacitat viva de l'oblit, de manera que sempre sigui quelcom d'actual...? Aquest problema antic i primitiu, tal com és possible pensar, no va resoldre's precisament amb respostes i mitjans delicats.

FRIEDRICH NIETZSCHE

El futur només pot ser amenaçador. Només un present sense futur és immutable i totalment no amenaçat.

En aquest present rau la calma de la possessió i aquesta possessió és la vida mateixa. Perquè tots els béns existeixen només per a la vida, per protegir-la de la pèrdua, de la mort. Aquest present sense futur és l'eternitat, allò que «no pots perdre contra la teva voluntat». Un amor que busca qualsevol cosa segura i d'un sol ús a la terra es frustra constantment, perquè tot està condemnat a morir.

HANNAH ARENDT

*Crec en un sol Déu, Pare totpoderós,
creador del cel i de la terra
i de totes les coses visibles i invisibles.*

CREDO DE NICEA

PREFACI

EL MONOTEISME és la gran ferida oberta de la humanitat: en algun moment inconcret del segon mil·lenni abans de Crist, una destrala va caure enmig de la història de la humanitat i va obrir-hi una esquerda que no s'ha tancat mai més. El monoteisme ens divideix i ens enfronta tant com ens mena cap al tipus d'unitat, univocitat i uniformitat atàviques que els racons menys visibles de la nostra psicologia ens reclamen amb una set insaciable. En els seus inicis va ser una agressió contra el passat, i encara ho és cada cop que es torna a afirmar. Al seu torn, l'única resposta que va rebre va ser una altra agressió, i encara ho és cada cop que es vol tornar a rebutjar.

Contra el monoteisme s'han llançat totes les armes físiques i espirituals de què ha disposat la humanitat i totes han fracassat d'una manera o altra. Des del faraó que persegueix els hebreus i mor ofegat d'orgull al mar Roig fins als camps d'extermini nazis,

la guerra contra el monoteisme no té límits i acaba malament. Però tampoc la victòria del monoteisme no ha sigut mai total ni final. La guerra entre les veritats del monoteisme i les necessitats de la vida pagana sempre continua viva, de vegades amb arguments teològics, de vegades culturals, de vegades polítics. De vegades és una guerra que es lliura a l'interior de cadascú. Per això parlar-ne no és només parlar d'uns fets històrics o d'unes distincions intel·lectuals. El que confronta el Déu únic no és el panteó grec o egipci, sinó l'arravatament sensual de la divinitat natural, la manifestació psicològica d'un món encantat que dona sentit a cada gest de la vida i en desperta l'espiritualitat. Avui dia, la munió d'absoluts que ens envolta, en contrast amb la seva fragilitat, és una altra instància de la vella disputa.

Com tots els grans instruments de l'esperit, al monoteisme el travessa una ambigüitat moral. És un espasa que fa guanyar vigor si l'empunya qui és noble però també torna més tallant qui és cruel. De vegades, els imperialistes, els jerarques, els manipuladors —els forts—, munten al galop el cavall desbocat i insaciable del Déu únic per trencar la resistència dels fragmentats, dels febles, dels particulars. D'altres vegades, del fons de la individualitat més ínfima, o de la cultura menys central, o de la

vida social tal com l'experimentem en un moment sense cap importància —de l'irreductible caràcter dels febles—, en sorgeix una veritat universalitzable, una voluntat ètica o política que abasta tota la humanitat en la seva puresa. S'esdevé aleshores un monoteisme espiritual que els poders mundans més despietats no poden controlar. Ens voldrien trencats i tancats en gàbies particulars incomunicades, però la força de l'esperit monoteista els ho impedeix. L'Èxode és, al capdavant, la història d'uns esclaus que són alliberats. És possible que sigui la venjança ressentida dels esclaus, com voldria Nietzsche. Però no em sembla que hi hagi més ressentiment en la moral d'aquests esclaus amb set de metafísica que en el menyspreu posterior que els mostren els aristòcrates (que voldrien que tothom entengués la seva superioritat com si fos una manifestació del destí, encarnat en les forces sensuais de la terra).

Rere el monoteisme hi ha dos impulsos: la nostra flaca per la unitat i el nostre desig de dominació. Hi ha la unitat quan en percebem la veritat última, que és la nostra capacitat de veure'ns des de fora, com si Déu mateix ens mirés, i entendre'ns com a éssers iguals, lliures i creadors de realitat. Som tots fills de Déu, diem. En canvi, hi ha el nostre desig de dominació quan ens percebem com a imatge de Déu, separats de

la naturalesa pel nostre esperit infinit i sublim, capaços de dominar la història, la matèria i el sentit de cada cosa. Contra aquests dos impulsos, els politeismes, els cosmoteismes, els animismes responen amb la força de la nostra sensualitat, amb la nostra individualitat indissoluble i amb la veritat comunitària de les nostres cultures històriques. És una guerra sense treva que demana una reconciliació intel·lectual impossible. Paradoxalment, aquesta reconciliació que és impossible en el pla intel·lectual l'encarnem cada dia en la realitat. Vivim escindits entre pulsions monoteistes i pulsions politeistes: som en una era hipermonoteista, submergits en una autoconsciència global inèdita en la història de la humanitat, dominats per polítiques universalistes i mercats uniformitzadors. Mentrestant, custodiem dins l'esperit tots els universos possibles, que es manifesten en la naturalesa i en la cultura.

El nostre monoteisme d'avui és pobre, perquè s'aguanta sobre l'empobriment de les nostres cultures. I el nostre politeisme és banal, perquè se sustenta sobre una plusvàlua de plaer en els sentits. És una guerra sense èpica que lliurem en l'inconscient i que, tanmateix, en un moment o altre tornarà a fer-se explícita, com un retorn del que hem reprimat llargament. Mentre ens dirigim cap a un món unívoc, de petits plaers com petites divinitats que responen al nostre

desig absolut, ens dirigim també cap al moment que ho farà saltar tot pels aires. Un dia esclataran les unitats mundanes i polítiques en múltiples realitats materials i històriques i podrem tornar a lliurar la batalla per recuperar un monoteisme espiritual, que ens permeti estimar Déu per sobre de totes les coses. És a dir, estimar el més sagrat que hi ha en nosaltres mateixos —allò que, en llenguatge secular, diem que sorgeix del desig de veritat.

I

COSMOTEISME O ELS LEPROSOS

LA HISTÒRIA FA AIXÍ:

Un faraó d'Egipte volia contemplar els déus cara a cara i va consultar el profeta més cèlebre de l'època. El profeta va dir-li que primer calia purgar el país de leprosos, esguerrats i altres impurs. Expulsar-los. El faraó va ordenar que els fessin presoners a tots, més de vuitanta-mil, i els enviessin a l'altra banda del Nil, a treballar en unes pedreres. Entre els leprosos i esguerrats, però, hi havia un sacerdot, de nom Osarsiph, que va aconseguir negociar amb el faraó un tracte més humà per a aquests esclaus. El faraó va cedir i els va donar una ciutat abandonada per viure-hi. Osarsiph els va donar lleis: que no adressin els déus d'Egipte ni es prostressin davant de les seves estàtues, que matessin i es mengessin sense recança els animals tinguts per sagrats per la religió del faraó, i que no s'aparellessin amb ningú de fora de la nova comunitat. I va manar que construïssin una

muralla al voltant de la ciutat abandonada que el faraó els havia concedit. La ciutat era molt antiga i es deia Avaris.

Avaris no era una ciutat qualsevol. Segles enrere havia estat la capital de la dinastia dels Hiksés, que vol dir 'governants forasters'. Aquests reis de llevant, de la terra de Canaan, van conquerir i governar Egipte durant dos-cents anys. Quan en van ser expulsats, van tornar cap a la terra de Judea, hi van fundar una ciutat i en van dir Jerusalem. No és estrany, per tant, que tres-cents o quatre-cents anys després, els leprosos i els impurs que havien ocupat la seva vella capital, l'Avaris abandonada, enviessin uns missatgers a Judea a demanar ajuda als descendents dels Hiksés. Els van ajudar: van enviar-hi un exèrcit i el faraó va haver de fugir a Etiòpia.

La crònica acaba així:

Pel que fa a la gent de Jerusalem, quan van ajuntar-se amb els egipcis impurs van tractar els egipcis del faraó d'una manera tan barbàrica que els que ho van veure van pensar que era una cosa terrorífica. No només van incendiar les ciutats i les viles. També van destruir les imatges dels déus. Van rostir els animals sagrats que eren venerats i van forçar els sacerdots i els profetes a ser els botxins d'aquests animals. En acabat els van expulsar, despullats, del país. Es va

saber que el sacerdot que els havia donat les lleis era nascut a Heliòpolis, i el seu nom era Osarsiph, per Osiris, que era el déu d'Heliòpolis. Quan va ajuntar-se amb la seva gent, però, es va canviar el nom, i va ser anomenat Moisès. Aquesta és la contra-història de l'Èxode. És la versió dels egipcis, escrita per desacreditar l'Èxode. Aquí, els jueus ja no són uns esclaus hebreus que van aconseguir alliberar-se contra la voluntat dels pèrfids egipcis que els maltractaven i els assassinaven els fills. Ara són uns egipcis qualssevol, leprosos, esguerrats, tolits, que van ser expulsats del seu propi país i que, plens de ressentiment, es van aliar amb uns enemics poderosos, uns opressors. Van voler destruir la lluminosa religió dels egipcis amb una iconoclàstia monoteista cruel i primitiva.

Aquesta contrahistòria la va escriure Manetó, un historiador i teòleg egipci del segle III aC, per defensar la religió dels seus ancestres, poc abans que desaparegués arrasada pels monoteismes. La seva obra s'ha perdut, però molts fragments apareixen en obres d'altres autors de l'època. De fet, encara fem servir la seva llista de les dinasties d'Egipte. La història dels leprosos i Osarsiph la coneixem per la cita que en fa Flavi Josep, l'historiador jueu del segle I dC que va canviar de bàndol i va escriure la crònica de la conquesta i destrucció de Jerusalem des

del camp dels romans. En acabat, va intentar salvar tot el que va poder de la seva cultura escrivint-ne la història. Explico això perquè l'única raó per la qual Flavi Josep cita aquest contra-Èxode de Manetó és per denunciar l'odi als jueus. Des d'aleshores, i fins avui, la llegenda dels leprosos s'ha posat d'exemple per demostrar que l'antisemitisme és una cosa antiga i persistent. Des de fa uns quants anys, però, i sobretot gràcies a l'obra de l'egiptòleg Jan Assmann, ha pres un altre significat: no és exactament contra els jueus, que Manetó escriu. O no només. És contra el monoteisme.

Aquesta posició aparentment desjudaïtzant d'Assmann va ser molt polèmica, en part perquè era un alemany escrivint després de l'holocaust. Però val a dir que la tesi li ve d'un llibre de Sigmund Freud publicat el 1939. Es titula *Moisès i el monoteisme* i el psicoanalista jueu hi defensa que Moisès no era l'hebreu que va viatjar en cistell pel Nil fins a arribar a mans de la filla de faraó, com ens diu l'Èxode. Moisès seria un noble egipci proper a un faraó, el cèlebre Akhenaton. La història del cistell i el Nil seria la manera que els escriptors jueus haurien trobat per camuflar el deute que tenen amb la cultura egípcia. Freud sospita que va ser un cortesà d'Akhenaton, perquè aquest faraó té l'honor històric d'haver inventat el monoteisme,

fet que explicaria d'on el va treure Moisès i, per extensió, el poble jueu.

Akhenaton va regnar cap al 1350 aC i va imposar un monoteisme que, tot sembla indicar, era d'allò més estricte, iconoclasta i violent. El seu regnat ocupa el lloc d'un trauma col·lectiu. I la història de Manetó, amb les referències a un moment d'imposició violenta monoteista, recolliria el record reprimat d'aquest trauma. Quan va morir Akhenaton, la reforma monoteista es va acabar. El poble va tornar a la religió dels pares, els temples es van reobrir i Akhenaton va ser esborrat dels registres oficials. En el caos i el buit de poder immediatament posterior a la mort del faraó, diu Freud, Moisès va «escollir» i «alliberar» un poble: uns esclaus, potser semites, parents de tribus de l'altra banda del Nil, cap al desert. Gent que havia anat migrant cap a Egipte, perquè aleshores Egipte era el centre de la civilització i per tant de l'economia. El poble escollit per Moisès, ens diu Freud, va seguir-lo, i ell, fidel al faraó mort, va perpetuar el monoteisme d'Akhenaton a través seu i de les tribus primitives amb qui es va ajuntar al desert, en aquesta travessia que ocupa l'espai prereligiós i prepolític de l'inconscient occidental.

Moisès i el monoteisme és l'últim llibre de Freud. El va començar a escriure el 1934 a Viena i va enlles-

tir-lo a Londres, on s'havia exiliat arran de l'annexió d'Àustria per part de l'Alemanya nazi i on va morir poc després de publicar l'obra. Som a les portes de l'holocaust, i Freud obre l'assaig dient (1976: 3):

Negar a un poble l'home que considera el més gran dels seus fills no és pas una tasca que es fa de grat o a la lleugera, més encara si un hom forma part d'aquest mateix poble. Però no ens hem de deixar endur per cap mena d'exemple i postergar la veritat en favor de pretesos interessos nacionals. Encara més, cal esperar que l'elucidació dels fets nus del problema aprofundirà en el nostre coneixement de la situació en què es troba aquest poble.

Aquesta última frase és una manera de dir que el llibre vol respondre la pregunta de l'antisemitisme de la forma més perversa possible: «¿Què han fet els jueus per merèixer tant d'odi?» I la resposta és: els jueus són el monoteisme més pur i per això són odiats. De fet, segons Freud, també els semites que van fugir d'Egipte odiaven el monoteisme i per això van assassinar Moisès. Només després, molt després, generacions després, com una mena de trauma retornat, van elevar Moisès a la categoria d'interlocutor amb Déu i legislador, i van prendre el seu monoteisme com la senya d'identitat que els ha fet perdurar

fins avui. Totes les religions tindrien una història oculta que en revelaria la veritable lluita interior. Per Freud, la història secreta dels jueus és l'assassinat de Moisès, que explicaria la crueltat amb si mateixos.

Seguint aquest esquema, el nazisme seria un paganisme, una mena de retorn politeïsta que veuria en els jueus l'enemic a batre per poder universalitzar-se. Que el nazisme nomenés el poeta Stephan George, que era explícitament pagà, com a poeta nacional és tot el que caldria dir sobre aquest retorn a les religions de naturalesa òrfica, si no fos que George mateix va rebutjar l'honor i es va exiliar a Suïssa a morir com un follet del bosc. El paganisme naturalista també té les seves batalles ocultes.

Tot plegat sembla un etern retorn del mateix, una repetició històrica sempre acompanyada de violència i ecos tràgics, una batalla constant entre el monoteïsmes i els seus adversaris, que no són fàcils de sotmetre ni de definir. Però, mirant enrere, la pregunta que hauríem de fer-nos és la inversa: ¿què va passar a l'interior del politeïsmes egipci perquè n'eixís —èxode— un antagonisme tan frontal —i tan fastigós— per ser menyspreat com una lepra? ¿Què tenia, i encara té, el monoteïsmes per causar tants estralls i ser alhora un instrument cultural tan poderós i persistent? ¿Quina veritat assenyala, si capti-

va i repulsa la humanitat en un cicle inacabable de violència, reconciliació i aliança?

El primer monoteisme era encara un monoteisme naturalista. El déu únic, Aton, era el déu sol. El faraó havia conclòs que els rajos de sol són la font de tota vida en sentit literal i també de tota vida possible en sentit social. Fotosíntesi i llum. Fins aquí, la seva innovació no era res de l'altre món. Els anomenats politeismes que coneixem de les civilitzacions antigues ja havien evolucionat o evolucionarien parcialment cap a formes mixtes amb el monoteisme. Qui més qui menys es mostraria disposat a admetre que rere la diversitat de divinitats hi bategava una força divina única. Potser era una força misteriosa, segurament conceptual, molt probablement del tot abstracta i absoluta, però s'expressava de manera particular en manifestacions visibles o almenys reconoscibles del nostre món.

L'existència d'un Déu únic no era incompatible amb l'existència de diversos déus, i no només en un sol panteó, com podien ser l'egipci o el grec, sinó en tots els panteons de totes les religions del món alhora. De fet, era perfectament lògic, des d'aques-